

КЛЮЧОВА ТЕМА¹

Права ув'язнених

Охорона здоров'я в пенітенціарних установах

(Останнє оновлення: 31.08.2024)

Вступ

Питання, що стосуються надання медичної допомоги ув'язненим, можуть розглядатися згідно зі статтею 2 (право на життя), статтею 3 (заборона катування) та статтею 8 (право на повагу до приватного життя) Конвенції.

Загалом Суд вважає, що особи, які утримуються під вартою, перебувають у вразливому становищі, і що органи влади зобов'язані їх захищати (*«Руман проти Бельгії» (Rooman v. Belgium)* [ВП], 2019, § 143).

Принципи, напрацьовані поточною судовою практикою

У контексті статті 2:

- Органи влади зобов'язані надавати особам, позбавленим волі, медичну допомогу, необхідну для порятунку їхнього життя (*«Ясінскіс проти Латвії» (Jasinskis v. Latvia)*, 2010, § 60);
- Будь-яка смерть особи, позбавленої волі, за підозрілих обставин порушує питання про те, чи виконала Держава своє зобов'язання щодо захисту права цієї особи на життя (*«Карсакова проти Росії» (Karsakova v. Russia)*, 2014, § 48);
- Держава повинна відповідати за будь-яку шкоду, завдану здоров'ю особи під час тримання її під вартою, і це зобов'язання стає особливо суворим у разі смерті цієї особи (*«Мустафаєв проти Азербайджану» (Mustafayev v. Azerbaijan)*, 2017, § 54).

У контексті статті 3:

- Держава зобов'язана надавати особам, позбавленим волі, потрібну медичну допомогу (*«Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland)* [ВП], 2000, § 94; *«Паладі проти Молдови» (Paladi v. Moldova)* [ВП], 2009, § 71; *«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], 2016, § 136; див. також рішення у справі *«Криволапов проти України» (Krivolapov v. Ukraine)*, 2018, § 76, стосовно обґрунтування скарг про неналежну медичну допомогу в місцях позбавлення волі);
- Для надання «адекватної» медичної допомоги органи влади повинні забезпечити: (1) ведення повного обліку стану здоров'я ув'язненого та поведження з ним під час ув'язнення (*«Худобін проти Росії» (Khudobin v. Russia)*, 2006, § 83); (2) щоб

¹ Підготовлено Секретаріатом Суду. Не покладає зобов'язань на Суд.

Цей переклад опубліковано за домовленістю з Радою Європи, Європейським судом з прав людини та Верховним Судом (Україна) і виконано бюро перекладів «Профпереклад».

- діагностика та допомога були оперативними і точними (*«Мельник проти України» (Melnik v. Ukraine)*, 2006, §§ 104-106), а також, (3) якщо це необхідно через характер захворювання, щоб нагляд був регулярним і систематичним та передбачав комплексну терапевтичну стратегію, спрямовану на належне лікування проблем зі здоров'ям ув'язненого або запобігання їх загостренню (*«Аміров проти Росії» (Amirov v. Russia)*, 2014, § 93);
- Медичні рекомендації, включно, в разі потреби, з рекомендаціями, наданими на підставі додаткового висновку медичного експерта, повинні виконуватися, і повинно бути продемонстровано, що ув'язненому було надано лікування, яке відповідало поставленому діагнозу (*«Голомійов проти Молдови» (Holomiov v. Moldova)*, 2006, § 117, і *«Веннер проти Німеччини» (Wenner v. Germany)*, 2016, § 57);
 - Медичне обслуговування, що надається в пенітенціарних установах, має бути «відповідним», тобто на рівні, співставному з тим, який державна влада зобов'язалася надавати населенню загалом. Тим не менш, це не означає, що кожному затриманому має бути гарантовано такий самий рівень медичного обслуговування, який доступний у найкращих медичних закладах за межами пенітенціарних установ (*«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], 2016, § 137, *«Кара-Даміані проти Італії» (Cara-Damiani v. Italy)*, 2012, § 66);
 - Суд залишає за собою достатній ступінь розсуду під час визначення необхідного стандарту охорони здоров'я, розглядаючи це питання по-різному в кожному конкретному випадку, за умови, що цей стандарт «сумісний з людською гідністю» особи, взятої під варту, з урахуванням «практичних вимог ув'язнення» (*«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], 2016, § 138; *«Алексанян проти Росії» (Aleksanyan v. Russia)*, 2008, § 140; *«Патранін проти Росії» (Patranin v. Russia)*, 2015, § 69).

У контексті статті 8:

- Суд підкреслив, що захист конфіденційності даних про здоров'я ув'язнених є життєво важливим. Необхідно не лише поважати почуття приватності пацієнта, але й зберігати його чи її довіру до медичної професії і до системи охорони здоров'я загалом. Без такого захисту ув'язнені, які потребують медичної допомоги, можуть не розкривати інформацію щодо своїх медичних потреб через страх, що ця інформація буде розкрита, і навіть утримуватись від звернення по таку допомогу (*«Жулук проти Сполученого Королівства» (Szuluk v. the United Kingdom)*, 2009, § 47).

Особливі питання охорони здоров'я

Тримання під вартою хворої особи може порушувати питання за статтею 3. Стан здоров'я, вік і тяжка фізична неспроможність заявника належать до фактів, які повинні бути враховані в цьому відношенні (*«Муїсель проти Франції» (Mouisel v. France)*, 2002, § 38).

Фізичні захворювання:

Стаття 3 не запроваджує зобов'язання звільнити ув'язненого через проблеми зі здоров'ям або перевести до лікарняного закладу за межами пенітенціарної установи. Втім, можуть виникати ситуації, в яких для належного здійснення кримінального правосуддя потрібно використовувати засоби правового захисту у формі гуманітарних заходів (*«Грімайловс проти Латвії» (Grimailovs v. Latvia)*, 2013, § 150; *«Юнусова та Юнусов проти Азербайджану» (Yunusova and Yunusov v. Azerbaijan)*, 2016, § 138; *«Енеа проти Італії» (Enea v. Italy)* [ВП], 2009, § 58). У зв'язку з цим порушення статті 3 було виявлено в низці справ, що стосувалися,

наприклад, серйозних серцевих захворювань («*Ашот Харутюнян проти Вірменії*» (*Ashot Harutyunyan v. Armenia*), 2010, §§ 105-116; «*Колеснікович проти Росії*» (*Kolesnikovich v. Russia*), 2016, §§ 72-81), або серйозних захворювань нирок («*Голомійов проти Молдови*» (*Holomiov v. Moldova*), 2006).

Було визнано, що під час оцінки того, чи продовжене тримання під вартою сумісне зі станом здоров'я ув'язненого, потрібно враховувати три фактори: 1) стан ув'язненого; 2) якість наданої допомоги; і 3) чи можна було надалі утримувати заявника під вартою з огляду на його або її стан здоров'я («*Енеа проти Італії*» (*Enea v. Italy*) [ВП], 2009, § 59).

Порушення статті 3 також було встановлено у зв'язку з недоліками у наданій медичній допомозі стосовно низки інших діагнозів і/або відсутністю доступу до належних медичних виробів, наприклад зубних протезів («*В.Д. проти Румунії*» (*V.D. v. Romania*), 2010, §§ 94-100); у зв'язку з проблемами із зором та конфіскацією окулярів ув'язненого («*Слюсарев проти Росії*» (*Slyusarev v. Russia*), 2010, §§ 34-44; див. також рішення у справі «*Ксірос проти Греції*» (*Xiros v. Greece*), 2010, §§ 84-90); а також відсутністю ортопедичного взуття («*Владімір Васільєв проти Росії*» (*Vladimir Vasilyev v. Russia*), 2012, §§ 67-68).

Безпідставні затримки у встановленні діагнозу або в наданні медичної допомоги можуть призвести до порушення статті 3 («*Ногін проти Росії*» (*Nogin v. Russia*), 2015, § 97; «*Кондрюлін проти Росії*» (*Kondrulin v. Russia*), 2016, § 59). Суд також наголошує на потребі в належному веденні обліку медичної допомоги, яка надається в місцях позбавлення волі («*Яков Станчу проти Румунії*» (*Iacov Stanciu v. Romania*), 2012, §§ 180-186).

Необґрунтована відмова в переведенні ув'язненого на лікування до цивільної лікарні у випадку, коли в пенітенціарному закладі відсутні спеціалісти та обладнання для його лікування, також може становити порушення статті 3 («*Мозер проти Республіки Молдова та Росії*» (*Mozer v. the Republic of Moldova and Russia*) [ВП], 2016, § 183; див. також рішення у справі «*Дорняну проти Румунії*» (*Dorneanu v. Romania*), 2017, §§ 93-100, і «*Гюлай Четін проти Туреччини*» (*Gülay Çetin v. Turkey*), 2013, §§ 114-125).

Інвалідність:

У випадках, коли органи влади ухвалюють рішення про тримання під вартою особи з інвалідністю, вони зобов'язані приділяти особливу увагу забезпеченню умов, які відповідатимуть індивідуальним потребам особи, що є наслідком її інвалідності («*З.Г. проти Угорщини*» (*Z.H. v. Hungary*), 2012, § 29; «*Грімайловс проти Латвії*» (*Grimailovs v. Latvia*), 2013, § 151; див. також рішення у справах «*Прайс проти Сполученого Королівства*» (*Price v. the United Kingdom*), 2001, §§ 25-30; «*Вінсент проти Франції*» (*Vincent v. France*), 2006, § 103; «*Арутюнян проти Росії*» (*Arutyunyan v. Russia*), 2010, § 77; «*Д.Г. проти Польщі*» (*D.G. v. Poland*), 2013, § 177; «*Зажуцький проти Польщі*» (*Zarzycki v. Poland*), 2013, § 125; «*Грімайловс проти Латвії*» (*Grimailovs v. Latvia*), 2013, §§ 157-162).

У зв'язку з цим залишення особи з серйозною інвалідністю в ситуації, в якій вона змушена покладатися на допомогу своїх співкамерників, було визнано порушенням статті 3, оскільки було розцінено як поведження, що принижує гідність («*Енгель проти Угорщини*» (*Engel v. Hungary*), 2010, §§ 27 і 30; див. також рішення у справах «*Хельхаль проти Франції*» (*Helhal v. France*), 2015, § 62; і «*Топехін проти Росії*» (*Torekhin v. Russia*), 2016, § 86). Суд неодноразово висловлював сумніви щодо покладання відповідальності за догляд за особою, яка страждає на серйозне захворювання, на некваліфікованих осіб («*Поторок проти Румунії*» (*Potoroc v. Romania*), 2020, § 77; «*Гусейн Йілдірім проти Туреччини*» (*Hüseyin Yıldırım v. Turkey*), 2007, § 84).

Похилий вік:

Питання щодо дотримання Конвенції можуть виникати у зв'язку з тривалим триманням під вартою ув'язнених похилого віку, особливо якщо вони мають проблеми зі здоров'ям («*Фарбтухс проти Латвії*» (*Farbtuhs v. Latvia*), 2004, §§ 56-61; «*Контрада проти Італії (№ 2)*» (*Contrada v. Italy (no. 2)*), 2014, §§ 83-85; для порівняння див. рішення у справі «*Папон проти Франції (№ 1)*» (*Paron v. France (no. 1)*) (ухв.), 2001).

Інфекційні захворювання:

Органи влади зобов'язані уважно встановити, які обстеження потрібно провести, щоб діагностувати в ув'язненого захворювання, що допоможе їм визначити належне лікування та оцінити шанси на одужання («*Теста проти Хорватії*» (*Testa v. Croatia*), 2007, § 10; «*Погосян проти Грузії*» (*Poghosyan v. Georgia*), 2009, § 57; «*Каталін Еуджен Міку проти Румунії*» (*Cătălin Eugen Micu v. Romania*), 2016, § 58).

Крім того, утримання ув'язнених з інфекційними захворюваннями в неналежних умовах порушує питання щодо належного поводження згідно зі статтею 3 («*Дікаю та інші проти Греції*» (*Dikaiou and Others v. Greece*), 2020, §§ 52-55; для порівняння див. рішення у справі «*Мартзакліс та інші проти Греції*» (*Martzaklis and Others v. Greece*), 2015). З іншого боку, сам лише факт того, що ВІЛ-інфіковані ув'язнені користуються тими самими медико-санітарними приміщеннями, приміщеннями для прийому їжі та іншими приміщеннями, що й решта ув'язнених, не порушував питань щодо дотримання статті 3 («*Коробов та інші проти Росії*» (*Korobov and Others v. Russia*) (ухв.), 2006; див. також рішення у справі «*Шеллі проти Сполученого Королівства*» (*Shelley v. the United Kingdom*) (ухв.), 2008, щодо заявки на участь у програмі з обміну голок для осіб, які вживають наркотики).

У рішенні у справі «*Фейлазу проти Мальти*» (*Feilazoo v. Malta*), 2021, § 92, (хоч і в контексті затримання мігрантів) Суд не погодився з тим, що за відсутності будь-яких симптомів заявник (який вже провів значний проміжок часу в ізоляції) потребував карантину у зв'язку з Covid-19 після переведення його до загальної житлової зони центру тимчасового утримання мігрантів. Суд підкреслив, що утримання заявника протягом кількох тижнів разом з іншими особами, які могли становити небезпеку для його здоров'я, за відсутності жодних важливих факторів, які виправдовували б цей захід, не може вважатися заходом, що відповідає базовим санітарним вимогам.

Суд розглянув на предмет дотримання статті 3 лікування ув'язнених з різними діагнозами, зокрема цирозом печінки, спричиненим хронічним гепатитом В («*Котсафтис проти Греції*» (*Kotsaftis v. Greece*), 2008, §§ 51-61); ВІЛ («*Алексанян проти Росії*» (*Aleksanyan v. Russia*), 2008, §§ 156-158); а також ВІЛ і гепатитом С («*Федосєєвс проти Латвії*» (*Fedosejevs v. Latvia*) (ухв.), 2013, §§ 48-53).

Особливе питання у зв'язку з інфекційними захворюваннями виникає у випадках, коли зараження відбулося в пенітенціарній установі («*Каталін Еуджен Міку проти Румунії*» (*Cătălin Eugen Micu v. Romania*), 2016, § 56). Суд наголосив на тому, що поширення інфекційних захворювань, зокрема туберкульозу, гепатиту та ВІЛ/СНІДу, повинно викликати занепокоєння з точки зору суспільної охорони здоров'я, особливо в умовах пенітенціарних установ. У зв'язку з цим Суд визнав бажаним, щоб ув'язнені за їх згодою протягом розумного строку з моменту надходження до пенітенціарної установи могли пройти безкоштовне обстеження на гепатит і ВІЛ/СНІД (*там само*, § 56; див. також рішення у справі «*Джеладзе проти Грузії*» (*Jeladze v. Georgia*), 2012, § 44; для порівняння див. рішення у справі «*Салахов та Іслямова проти України*» (*Salakhov and Islyamova v. Ukraine*), 2013, §§ 124-125). Водночас відповідні представники адміністрації пенітенціарної установи зобов'язані негайно провести розслідування та необхідне обстеження в межах свого загального обов'язку вжити ефективних

заходів для запобігання передачі інфекційних захворювань у пенітенціарних установах (*«Мачіна проти Республіки Молдова» (Machina v. the Republic of Moldova)*, 2023, § 44).

У контексті пандемії Covid-19 Суд постановив, що для захисту фізичного добробуту ув'язнених органи влади зобов'язані вжити певних заходів для обмеження поширення інфекції в пенітенціарній установі та надавати відповідну медичну допомогу у випадку зараження. Суд також зауважив, що превентивні заходи мали бути пропорційними ризику, проте не мали бути надто обтяжливими для органів влади з огляду на практичні потреби ув'язнення, особливо якщо органи влади стикалися з новою ситуацією, такою як глобальна пандемія, на яку були зобов'язані своєчасно реагувати (*«Фенек проти Мальти» (Fenech v. Malta)*, 2022, § 129).

У будь-якому випадку, згідно з практикою Суду, незалежно від того, чи заразився заявник під час перебування під вартою чи ні, Держава зобов'язана забезпечити лікування ув'язнених, за яких відповідає, а відсутність відповідної медичної допомоги у разі серйозних проблем зі здоров'ям, на які заявник не страждав до взяття під варту, можуть становити порушення статті 3 (*«Щебетов проти Росії» (Shchebetov v. Russia)*, 2012, § 71).

Охорона психічного здоров'я:

Суд визнав, що ув'язнені, які страждають на психічні розлади, більш вразливі, ніж звичайні ув'язнені, і що конкретні вимоги тюремного життя створюють більший ризик для їхнього здоров'я, збільшуючи небезпеку того, що вони страждатимуть від почуття неповноцінності, і ці умови неминуче будуть для них джерелом стресу та тривоги. Така ситуація потребує підвищеної пильності під час розгляду питання про дотримання Конвенції (*«Руман проти Бельгії» (Rooman v. Belgium)* [ВП], 2019, § 145).

У випадку психічно хворих осіб, під час оцінки сумісності умов тримання під вартою цих конкретних ув'язнених зі стандартами статті 3 Суд повинен враховувати ступінь вразливості цих осіб, а також, у деяких випадках, їхню нездатність обґрунтовано скаржитись або взагалі скаржитись на те, як на них вплинуло будь-яке конкретне лікування (*«Славомір Мусял проти Польщі» (Stawomir Musiał v. Poland)*, 2009, § 87; див. також рішення у справах *«Мюррей проти Нідерландів» (Murray v. the Netherlands)* [ВП], 2016, § 106; *«Херцегфалви проти Австрії» (Herczegfalvy v. Austria)*, 1992, § 82; і *«Аертс проти Бельгії» (Aerts v. Belgium)*, 1998, § 66). Отже, зобов'язання за статтею 3 може передбачати навіть обов'язок Держави перевести в'язнів до спеціалізованих закладів для отримання належного лікування (*«Мюррей проти Нідерландів» (Murray v. the Netherlands)* [ВП], 2016, § 105; *«Раффрей Таддеї проти Франції» (Raffray Taddei v. France)*, 2010, § 63).

Надзвичайно важливо, щоб надавалось правильне лікування виявленої проблеми та відповідний медичний нагляд (*«Мюррей проти Нідерландів» (Murray v. the Netherlands)* [ВП], 2016, § 106). Суд також враховує достатність медичної допомоги та догляду, що надаються в період тримання під вартою (*«Руман проти Бельгії» (Rooman v. Belgium)* [ВП], 2019, §§ 146-147; *«Стразімірі проти Албанії» (Strazimiri v. Albania)*, 2020, §§ 108-112).

Крім того, умови, за яких особа, яка страждає на психічний розлад, отримує лікування, також мають значення під час оцінки законності його або її тримання під вартою в розумінні статті 5 Конвенції (*«Руман проти Бельгії» (Rooman v. Belgium)* [ВП], 2019, § 194). А отже, надмірна затримка під час направлення пацієнта до клініки або лікарні суперечить статті 5 (*«Панкевич проти Польщі» (Pankiewicz v. Poland)*, 2008, §§ 44-45).

Отже, згідно з практикою Суду, дійсно існує внутрішній зв'язок між законністю позбавлення свободи та умовами його виконання (*«Ільнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018, §§ 139-141). Оцінка «належності» конкретної установи повинна включати в себе вивчення конкретних умов тримання під вартою, що в ній діють, і, зокрема, умов лікування, яке

надається особам, які страждають на психічні захворювання (*«Руман проти Бельгії» (Rootan v. Belgium)* [ВП], 2019, §§ 208-211).

У цьому контексті Суд бере до уваги не стільки головну мету діяльності установи, скільки особливі умови тримання під вартою та можливість відповідних осіб отримати в ній належне лікування (*«Бергманн проти Німеччини» (Bergmann v. Germany)*, 2016, § 124; *«Кадушич проти Швейцарії» (Kadusic v. Switzerland)*, 2018, §§ 56 і 59). Попри те, що психіатричні лікарні за визначенням є установами, що придатні для утримання психічно хворих осіб, Суд підкреслив потребу супроводжувати розміщення відповідних осіб у таких установах ефективними та послідовними терапевтичними заходами, щоб не позбавляти цих осіб шансів на звільнення (*«Франк проти Німеччини» (Frank v. Germany)* (ухв.), 2010).

У контексті поняття «належне лікування», Суд бере до уваги висновки спеціалістів у сфері охорони здоров'я та рішення національних органів влади, а також більш загальні висновки на національному та міжнародному рівнях (*«Хаджич і Сульжич проти Боснії і Герцеговини» (Hadžić and Suljić v. Bosnia and Herzegovina)*, 2011, § 41). Крім того, Суд на основі інформації, наявної в матеріалах справи, перевіряє, чи було запроваджено індивідуальний та спеціалізований підхід до лікування психологічного розладу, що розглядається, з метою майбутньої реінтеграції відповідної особи в суспільство (*«Руман проти Бельгії» (Rootan v. Belgium)* [ВП], 2019, §§ 203 і 209; див. також рішення у справах *«Мюррей проти Нідерландів» (Murray v. the Netherlands)* [ВП], 2016, §§ 107-112, і *«Епуре проти Румунії» (Epure v. Romania)*, 2021, §§ 75-76).

Наркотична залежність:

Суд також розглядав справи, що стосувалися конкретних питань лікування наркотичної залежності та зловживання наркотиками в пенітенціарних установах.

Що стосується лікування наркотичної залежності, Суд постановив, що органи влади зобов'язані належним чином оцінити стан здоров'я особи та забезпечити відповідне лікування. Те, чи дотримувались органи влади цього зобов'язання, залежить від конкретних обставин справи (*«Макглінчі та інші проти Сполученого Королівства» (McGlinchey and Others v. the United Kingdom)*, 2003; *«Веннер проти Німеччини» (Wenner v. Germany)*, 2016; див. рішення у справі *«Абдюшева та інші проти Росії» (Abdyusheva and Others v. Russia)*, 2019, у контексті статті 8).

Що стосується зловживання наркотиками у пенітенціарних установах, Суд постановив, що сам лише об'єктивний факт можливого доступу ув'язненого до наркотичних речовин не може становити порушення Державою своїх позитивних зобов'язань згідно з Конвенцією. У зв'язку з цим Суд підкреслив, що попри те, що органи влади зобов'язані вживати заходів боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів, вони не можуть надати абсолютні гарантії й користуються широкою дискрецією під час вибору відповідних засобів (*«Марро та інші проти Італії» (Marro and Others v. Italy)* (ухв.), 2014, §§ 45-51; див. також рішення у справі *«Патсакі та інші проти Греції» (Patsaki and Others v. Greece)*, 2019, та *«Сапай та інші проти Франції» (Sahraoui and Others v. France)**, 2024).

Інші питання, пов'язані з охороною здоров'я

Пасивне куріння:

Суд зазначив, що серед Держав-учасниць Ради Європи не склався консенсус щодо захисту від пасивного куріння в пенітенціарних установах. В одних Державах курців розміщують в одній камері з тими, хто не палить, а в інших їх тримають окремо. У деяких Державах куріння

дозволено лише у спеціально відведених місцях, а в інших такі обмеження відсутні (*«Апарісіо Беніто проти Іспанії» (Aparicio Benito v. Spain)* (ухв.), 2006).

Водночас у випадках, коли це вимагається з міркувань охорони здоров'я, органи влади можуть бути зобов'язані вжити заходів для захисту ув'язненого від згубних наслідків пасивного куріння (*«Елефтеріадіс проти Румунії» (Elefteriadis v. Romania)*, 2011; *«Флорія проти Румунії» (Florea v. Romania)*, 2010; для порівняння див. рішення у справі *«Стойне Хрістов проти Болгарії (№ 2)» (Stoine Hristov v. Bulgaria (no. 2))*, 2008, §§ 43-46).

Суд також постановив, що пасивне куріння може бути фактором, який, як вважається, погіршує й без того незадовільні умови тримання під вартою (*«Сілла та Нолломон проти Бельгії» (Sylla and Nollomont v. Belgium)*, 2017, § 41).

Голодування:

Голодування ув'язнених та реакція на них з боку органів влади може порушувати питання згідно з різними положеннями Конвенції та з точки зору різних аспектів практики Суду за цими положеннями.

Згідно зі статтею 2 Конвенції, Суд визначає, чи вжили органи влади заходів для захисту фізичного здоров'я ув'язненого шляхом надання необхідної медичної допомоги, і в цьому випадку їх не можна критикувати за те, що вони погодилися з відмовою ув'язненого від будь-якого втручання (*«Хороз проти Туреччини» (Horoz v. Turkey)*, 2009, §§ 22-31).

Стосовно примусового годування ув'язнених, які оголошують голодування, Суд зазначив, що може виникнути конфлікт між правом особи на фізичну недоторканність та позитивним зобов'язанням держави за статтею 2 Конвенції (*«Невмержицький проти України» (Nevmerzhitsky v. Ukraine)*, 2005, § 93). У зв'язку з цим Суд постановив, що захід, продиктований з точки зору встановлених принципів медицини терапевтичною необхідністю — наприклад, примусове годування — не може в принципі розглядатися як нелюдський і такий, що принижує гідність. Водночас Суд має переконатися в тому, що: (1) існування такої медичної необхідності переконливо доведено; (2) при прийнятті рішення про примусове годування було дотримано процесуальних гарантій; і (3) спосіб, у який відповідну особу було піддано примусовому годуванню під час голодування, не повинен виходити за межі мінімального рівня жорстокості згідно зі статтею 3 Конвенції (*там само*, § 94; *«Чорап проти Молдови» (Ciorap v. Moldova)*, 2007, § 77; див. також рішення у справах *«Озгюль проти Туреччини» (Özgül v. Turkey)* (ухв.), 2007; *«Ратпаз проти Швейцарії» (Rappaz v. Switzerland)* (ухв.), 2013).

Крім того, Суд підкреслив, що надзвичайно важливо було з'ясувати справжні наміри та реальні причини протесту ув'язненого, і якщо ці причини не є просто надуманими, а, навпаки, загрожують серйозним медичним порушенням, компетентні органи державної влади повинні проявити належну ретельність, негайно розпочавши переговори із голодуючим з метою пошуку відповідної домовленості, звісно, з урахуванням обмежень, які можуть накладатися законними вимогами ув'язнення (*«Яковлев проти України» (Yakovlyev v. Ukraine)*, 2022, § 43).

У деяких випадках Суд пропонував заявникам припинити голодування згідно з Правилем 39 Регламенту Суду (*«Ілашку та інші проти Молдови та Росії» (Ilaşcu and Others v. Moldova and Russia)* [ВП], 2004, § 11; *«Родіч та інші проти Боснії і Герцеговини» (Rodić and Others v. Bosnia and Herzegovina)*, 2008, § 4).

Питання щодо дотримання вимог статті 3 також може виникати у випадку повторного ув'язнення засуджених із синдромом Верніке-Корсакова (порушення діяльності головного мозку, спричинене дефіцитом тіаміну) внаслідок тривалого голодування в місці позбавлення волі (наприклад, див. рішення у справі *«Текін Йілдіз проти Туреччини» (Tekin Yıldız v. Turkey)*,

2005, § 83; для порівняння див. рішення у справі *«Сінан Ерен проти Туреччини» (Sinan Eren v. Turkey)*, 2005, § 50).

Питання щодо порушення статті 3 також може поставати, якщо органи влади вдаються до фізичної сили, щоб припинити масові голодування ув'язнених, які протестують проти умов тримання під вартою (наприклад, у справі *«Карабет та інші проти України» (Karabet and Others v. Ukraine)*, 2013, §§ 330-332; для порівняння див. рішення у справі *«Лейла Альп та інші проти Туреччини» (Leyla Alp and Others v. Turkey)*, 2013, §§ 88-93).

Варті уваги приклади

- *«Енеа проти Італії» (Enea v. Italy)* [ВП], 2009 — можливість, в особливо серйозних випадках, виникнення ситуацій, у яких для належного здійснення кримінального правосуддя потрібно використовувати засоби правового захисту у формі гуманітарних заходів;
- *«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], 2016 — зобов'язання Держави надавати ув'язненим необхідну та належну медичну допомогу;
- *«Мюррей проти Нідерландів» (Murray v. the Netherlands)* [ВП], 2016 — наголос на вразливості психічно хворих ув'язнених, які потребують медичної допомоги, яку потрібно оцінити, надати та проконтролювати;
- *«Ільнзеєр проти Німеччини» (Ilmseher v. Germany)* [ВП], 2018 — зв'язок між законністю позбавлення свободи та умовами його виконання у разі тримання під вартою психічно хворої особи;
- *«Руман проти Бельгії» (Rooman v. Belgium)* [ВП], 2019 — тримання під вартою психічно хворої особи повинно переслідувати терапевтичну мету, зокрема органи влади повинні надати відповідне лікування, яке сприятиме звільненню особи;
- *«Херцегфалви проти Австрії» (Herczegfalvy v. Austria)*, 1992 — заявник у вразливому становищі через тримання у психіатричній лікарні, внаслідок чого він не цілком здатен приймати рішення або подавати скарги;
- *«Прайс проти Сполученого Королівства» (Price v. the United Kingdom)*, 2001 — тримання під вартою особи з важкою формою інвалідності в умовах, у яких у неї могли утворитися виразки, із неспроможністю скористатися туалетом чи помитися самостійно;
- *«Невмержицький проти України» (Nevmerzhitsky v. Ukraine)*, 2005 — щодо примусового годування ув'язненого, який оголосив голодування, у жорсткий спосіб, попри відмову заявника вживати їжу; конфлікт між правом особи на фізичну недоторканність та позитивними зобов'язаннями держави за статтею 2;
- *«Алексянн проти Росії» (Aleksanyan v. Russia)*, 2008 — щодо необхідного стандарту охорони здоров'я, який повинен бути сумісним з людською гідністю особи, взятої під варту, але повинен також враховувати практичні вимоги ув'язнення;
- *«Марро та інші проти Італії» (Marro and Others v. Italy)* (ухв.), 2014 — обов'язок органів влади вживати заходів боротьби з незаконним обігом наркотичних засобів у пенітенціарній установі;
- *«Каталін Еуджен Міку проти Румунії» (Cătălin Eugen Micu v. Romania)*, 2016 — щодо зараження інфекційними захворюваннями в пенітенціарній установі;
- *«Веннер проти Німеччини» (Wenner v. Germany)*, 2016 — щодо надання ув'язненим можливості звернутися по висновок незалежного медичного експерта;
- *«Фейлазу проти Мальти» (Feilazoo v. Malta)*, 2021, § 92 — поміщення новоприбулих у карантин у зв'язку з Covid-19 у контексті затримання мігрантів;

- *«Фенек проти Мальти» (Fenech v. Malta)*, 2022, § 129 — захист від інфікування вірусом Covid-19 в місцях позбавлення волі.

Повторення загальних принципів

- *«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], 2016, §§ 136-138;
- *«Мюррей проти Нідерландів» (Murray v. the Netherlands)* [ВП], 2016, §§ 101-127;
- *«Руман проти Бельгії» (Rooman v. Belgium)* [ВП], 2019, §§ 143-148, 190-214.

Подальші посилання

Інші ключові теми:

- Медична недбалість (стаття 2)
- Самогубство (стаття 2)
- Ув'язнені та дискримінація (стаття 14)

КЛЮЧОВІ ПОСИЛАННЯ ІЗ СУДОВОЇ ПРАКТИКИ

Провідні справи:

- *«Херцегфалви проти Австрії» (Herczegfalvy v. Austria)* [ВП], 24 вересня 1992 року, серія А № 244 (відсутність порушення статті 3; порушення статті 8 щодо кореспонденції заявника і відсутність порушення щодо наданої йому медичної допомоги);
- *«Кудла проти Польщі» (Kudla v. Poland)* [ВП], № 30210/96, ЄСПЛ 2000-XI (відсутність порушення статті 3);
- *«Невмержицький проти України» (Nevmerzhitsky v. Ukraine)*, № 54825/00, 2005-II (витяги) (порушення статті 3 у зв'язку з недостатністю належного медичного лікування та допомоги, а також у зв'язку з примусовим годуванням);
- *«Енеа проти Італії» (Enea v. Italy)* [ВП], № 74912/01, 17 вересня 2009 року; (відсутність порушення статті 3);
- *«Мозер проти Республіки Молдова та Росії» (Mozer v. the Republic of Moldova and Russia)* [ВП], № 11138/10, 23 лютого 2016 року (порушення статті 3);
- *«Блохін проти Росії» (Blokhin v. Russia)* [ВП], № 47152/06, 23 березня 2016 року (порушення статті 3);
- *«Мюррей проти Нідерландів» (Murray v. the Netherlands)* [ВП], № 10511/10, 26 квітня 2016 року (порушення статті 3);
- *«Руман проти Бельгії» (Rooman v. Belgium)* [ВП], № 18052/11, 31 січня 2019 року (порушення статті 3 з початку 2004 року до серпня 2017 року; відсутність порушення статті 3 починаючи з серпня 2017 року до ухвалення рішення; відсутність порушення пункту 1 статті 5).

Інші справи:

- *«Аертс проти Бельгії» (Aerts v. Belgium)*, № 25357/94, 30 липня 1998 року, Збірник рішень і ухвал 1998-V (відсутність порушення статті 3);
- *«Папон проти Франції (№ 1)» (Papon v. France (no. 1))* (ухв.), № 64666/01, ЄСПЛ 2001-VI (стаття 3: неприйнятно — явно необґрунтовано);
- *«Муісель проти Франції» (Mouisel v. France)*, № 67263/01, ЄСПЛ 2002-IX (порушення статті 3);
- *«Маклінчі та інші проти Сполученого Королівства» (McGlinchey and Others v. the United Kingdom)*, № 50390/99, ЄСПЛ 2003-V (порушення статті 3);
- *«Фарбтухс проти Латвії» (Farbtuhs v. Latvia)*, № 4672/02, 02 грудня 2004 року (порушення статті 3);
- *«Текін Йїлдиз проти Туреччини» (Tekin Yıldız v. Turkey)*, № 22913/04, 10 листопада 2005 року (порушення статті 3);
- *«Сінан Ерен проти Туреччини» (Sinan Eren v. Turkey)*, № 8062/04, 10 листопада 2005 року (відсутність порушення статті 3);
- *«Мельник проти України» (Melnik v. Ukraine)*, № 72286/01, 28 березня 2006 року (порушення статті 3);
- *«Худобін проти Росії» (Khudobin v. Russia)*, № 59696/00, ЄСПЛ 2006-XII (витяги) (порушення статті 3);

- *«Раффрей Таддеї проти Франції» (Raffray Taddei v. France)*, № 36435/07, 21 грудня 2010 року (порушення статті 3);
- *«Елефтеріадіс проти Румунії» (Elefteriadis v. Romania)*, № 38427/05, 25 січня 2011 року (порушення статті 3);
- *«Хаджич і Сульжич проти Боснії і Герцеговини» (Hadžić and Suljić v. Bosnia and Herzegovina)*, №№ 39446/06 і 33849/08, 07 червня 2011 року (порушення пункту 1 статті 5);
- *«Владімір Васильєв проти Росії» (Vladimir Vasilyev v. Russia)*, № 28370/05, 10 січня 2012 року (порушення статті 3);
- *«Кара-Даміані проти Італії» (Cara-Damiani v. Italy)*, № 2447/05, 07 лютого 2012 року (порушення статті 3);
- *«Щебетов проти Росії» (Shchebetov v. Russia)*, № 21731/02, 10 квітня 2012 року (відсутність порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспект); стаття 3: неприйнятно — явно необґрунтовано);
- *«З.Г. проти Угорщини» (Z.H. v. Hungary)*, № 28973/11, 08 листопада 2012 року (порушення статті 3);
- *«Джеладзе проти Грузії» (Jeladze v. Georgia)*, № 1871/08, 18 грудня 2012 року (порушення статті 3 до жовтня 2008 року; відсутність порушення статті 3 з жовтня 2008 року);
- *«Карабет та інші проти України» (Karabet and Others v. Ukraine)*, №№ 38906/07 і 52025/07, 17 січня 2013 року (порушення статті 3 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- *«Д.Г. проти Польщі» (D.G. v. Poland)*, № 45705/07, 12 лютого 2013 року (порушення статті 3);
- *«Гюлай Четін проти Туреччини» (Gülay Çetin v. Turkey)*, № 44084/10, 05 березня 2013 року (порушення статті 3, взятої окремо і в поєднанні зі статтею 14);
- *«Зажичський проти Польщі» (Zarzycki v. Poland)*, № 15351/03, 12 березня 2013 року (відсутність порушення статті 3);
- *«Салахов та Іслямова проти України» (Salakhov and Islyamova v. Ukraine)*, № 28005/08, 14 березня 2013 року (порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти) і статті 3);
- *«Ратпаз проти Швейцарії» (Rappaz v. Switzerland)* (ухв.), № 73175/10, 26 березня 2013 року (статті 2 і 3: неприйнятно — явно необґрунтовано);
- *«Грімайловс проти Латвії» (Grimailovs v. Latvia)*, № 6087/03, 25 червня 2013 року (порушення статті 3);
- *«Федосєєвс проти Латвії» (Fedosejevs v. Latvia)* (ухв.), № 37546/06, 19 листопада 2013 року (стаття 3: неприйнятно — явно необґрунтовано);
- *«Лейла Альп та інші проти Туреччини» (Leyla Alp and Others v. Turkey)*, № 29675/02, 10 грудня 2013 року (відсутність порушення статей 2 і 3 (матеріальний аспект); порушення статей 2 і 3 (процесуальний аспект));
- *«Контрада проти Італії (№ 2)» (Contrada v. Italy (no. 2))*, № 7509/08, 11 лютого 2014 року (порушення статті 3);
- *«Марро та інші проти Італії» (Marro and Others v. Italy)* (ухв.), № 29100/07, 08 квітня 2014 року (незастосовність статті 2);
- *«Аміров проти Росії» (Amirov v. Russia)*, № 51857/13, 27 листопада 2014 року (порушення статті 3);

- *«Карсакова проти Росії» (Karsakova v. Russia)*, № 1157/10, 27 листопада 2014 року (порушення статті 2 (матеріальний та процесуальний аспекти));
- *«Ногін проти Росії» (Nogin v. Russia)*, № 58530/08, 15 січня 2015 року (порушення статті 3);
- *«Хельхаль проти Франції» (Helhal v. France)*, № 10401/12, 19 лютого 2015 року (порушення статті 3);
- *«Мартзакліс та інші проти Греції» (Martzaklis and Others v. Greece)*, № 20378/13, 09 липня 2015 року (порушення статті 3, взятої окремо і в поєднанні зі статтею 14);
- *«Патранін проти Росії» (Patranin v. Russia)*, № 12983/14, 23 липня 2015 року (порушення статті 3);
- *«Каталін Еуджен Міку проти Румунії» (Cătălin Eugen Micu v. Romania)*, № 55104/13, 05 січня 2016 року (порушення статті 3);
- *«Бергманн проти Німеччини» (Bergmann v. Germany)*, № 23279/14, 07 січня 2016 року (відсутність порушення пункту 1 статті 5);
- *«Колеснікович проти Росії» (Kolesnikovich v. Russia)*, № 44694/13, 22 березня 2016 року (порушення статті 3);
- *«Топехін проти Росії» (Topexhin v. Russia)*, № 78774/13, 10 травня 2016 року (порушення статті 3);
- *«Юнусова та Юнусов проти Азербайджану» (Yunusova and Yunusov v. Azerbaijan)*, № 59620/14, 02 червня 2016 року (порушення статті 3);
- *«Веннер проти Німеччини» (Wenner v. Germany)*, № 62303/13, 01 вересня 2016 року (порушення статті 3);
- *«Кондрулін проти Росії» (Kondrulin v. Russia)*, № 12987/15, 20 вересня 2016 року (порушення статті 3);
- *«Мустафаєв проти Азербайджану» (Mustafayev v. Azerbaijan)*, № 47095/09, 04 травня 2017 року (порушення статті 2 (матеріальний і процесуальний аспекти));
- *«Дорняну проти Румунії» (Dorneanu v. Romania)*, № 55089/13, 28 листопада 2017 року (порушення статті 3);
- *«Кадушич проти Швейцарії» (Kadusic v. Switzerland)*, № 43977/13, 09 січня 2018 року (порушення пункту 1 статті 5);
- *«Криволапов проти України» (Krivolapov v. Ukraine)*, № 5406/07, 02 жовтня 2018 року (стаття 3: неприйнятно — явно необґрунтовано);
- *«Патсакі та інші проти Греції» (Patsaki and Others v. Greece)*, № 20444/14, 07 лютого 2019 року (порушення процесуального аспекту статті 2; відсутність порушення матеріального аспекту статті 2);
- *«Стразімірі проти Албанії» (Strazimiri v. Albania)*, № 34602/16, 21 січня 2020 року (порушення статті 3);
- *«Поторок проти Румунії» (Potoroc v. Romania)*, № 37772/17, 02 червня 2020 року (порушення статті 3);
- *«Дікаю та інші проти Греції» (Dikaïou and Others v. Greece)*, № 77457/13, 16 липня 2020 року (відсутність порушення статті 3);
- *«Фейлазу проти Мальти» (Feilazoo v. Malta)*, № 6865/19, 11 березня 2021 року (порушення статті 3);
- *«Епуре проти Румунії» (Epure v. Romania)*, № 73731/17, 11 травня 2021 року (порушення статті 3);

- *«Фенек проти Мальти» (Fenech v. Malta)*, № 19090/20, 01 березня 2022 року (відсутність порушення статті 3);
- *«Яковлев проти України» (Yakovlyev v. Ukraine)*, № 42010/18, 08 грудня 2022 року (порушення статті 3);
- *«Мачіна проти Республіки Молдова» (Machina v. the Republic of Moldova)*, № 69086/14, 17 січня 2023 року (порушення статті 3);
- *«Сарауї та інші проти Франції» (Sahraoui and Others v. France)**, № 35402/20, 11 липня 2024 року (відсутність порушення статті 2).